

І РОЗДІЛ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК 378

*О.Г. Романовський,
м. Харків, Україна***ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ
ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Постановка проблеми. Процеси кардинальної перебудови всіх сфер суспільного життя в Україні супроводжуються рішучим зломом традиційних ідеалів і стереотипів суспільної поведінки. У зв'язку з цим виникає й реалізується можливість масового переходу до інших життєвих цінностей, на інші світоглядні позиції, які багато в чому відрізняються від тих, що вважалися суспільними ідеалами ще донедавна. Умови сучасного розвитку нашої держави визначаються переходом до демократичного суспільно-політичного устрою та до ринкової соціально-орієнтованої економіки. Водночас вони відзначені глибокою та тривалою соціально-економічною кризою, духовним та моральним занепадом, деградацією культури, дегуманізацією людських відносин. Для розв'язання означених проблем необхідно, щоб більшість людей володіла здатністю нестандартно підходити, аналізувати та вирішувати завдання сучасності, що потребує постійного розвитку творчого потенціалу особистості. Зазначимо, що молоде покоління українських громадян, більшість з яких є студентами вищих навчальних закладів, характеризується наявністю творчих здібностей, які необхідно постійно розвивати.

Аналіз останніх праць та публікацій. Проблема творчої особистості займалися такі вчені, як С.О. Сисоєва (творчість як необхідна умова розвитку особистості), А.Н. Лук (психологія творчості, мислення і творчість), Я.А. Пономарьов (знання, розумовий розвиток, психологія творчості і педагогіка, мислення і творчість), А.М. Матюшкін (проблемні ситуації в мисленні та навчанні), Г.І. Щукіна (проблема пізнавального інтересу в педагогіці), Н.В. Кічук (формування творчої особистості вчителя), Д.Б. Богоявленська (один із підходів до дослідження інтелектуальної творчості), П.К. Енгельмейер (теорія творчості, творча особистість та творче середовище), М.А. Холодна (дослідження психології інтелекту), В.А. Моляко (психологія творчості), Н.Е. Воробйов (розвиток творчої активності студентів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу), О. Бодальов, К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьев (акмеологічні основи розкриття творчого потенціалу).

Метою статті є вивчення особливостей творчої особистості та аналіз методів та технологій ВНЗ, що сприяють розвитку творчості.

Виклад основного матеріалу.

Потреби швидкого економічного оновлення господарства країни, зростання інформатизації суспільства, необхідність використання передових наукових технологій ставлять перед вищою школою низку завдань, серед яких основне місце посідає проблема розвитку творчих індивідуальних здібностей особистості.

Особистість кожної людини завжди є складним і унікальним утворенням, що постійно розвивається. Ця особливість стосується і студента.

Взагалі, «студентство – це особлива соціальна група, що формується з усіх прошарків населення. На відміну від них, її функціонування носить тимчасовий характер на період навчання, після чого студент стає стабільною частиною соціального прошарку інтелігенції. По

суті, це предінтелігенція, хоча і є підстави вважати її одним з загонів інтелігенції, оскільки вона зайнята навчанням як видом розумової праці» [1, с. 7].

Існує певна множина рис, тією чи іншою мірою властивих всьому студентству. У той же час спостерігається й велике розмаїття соціальних якостей, притаманних різним групам його представників. Це свідчить про яскраво виражену неоднорідність образу студентства, яка повинна враховуватися в процесі формування кожної молодої людини як особистості під впливом навколишнього соціального середовища.

Студентство – це той прошарок українського суспільства, від якого залежить майбутнє всієї країни. А для вирішення нагальних проблем українського суспільства необхідно мати розвинене творче мислення, а отже й творчі здібності. У «Філософській енциклопедії» дається таке визначення сутності творчості: «Творчість – діяльність, що породжує щось нове, таке, що якого ніколи раніше не було». Творче мислення є особливим різновидом мислення і для свого прояву має потребу в таланті. Творчість – це створення на основі того, що є, того, чого ще не було. При цьому рівень творчості вважається тим більш високим, чим більшою оригінальністю характеризується творчий результат. Я.А. Пономарьов визначає творчість, як одну з форм виявлення механізму розвитку, це взаємодія, яка приводить до розвитку [2, с. 77].

Творчі здібності формуються протягом усього життя людини. Організуючи розвиток творчих здібностей студентів, слід виходити з відомих психолого-педагогічних положень про те, що здібності особистості виявляються і формуються в діяльності; особистість може набути навичок творчості навіть у дуже ранньому віці; розвиток особистості не відбувається за пасивного споглядання нею навчального процесу; основним стимулом розвитку здібностей особистості, у тому числі й творчих, є інтерес.

Одним з принципів досягнення успіху є використання своїх творчих здібностей. Творча особистість повинна періодично приймати кардинальні рішення, що дозволяють їм переходити на новий рівень свого положення, як суспільного, так і політичного. Людина у своєму житті повинна зробити щось таке, що до неї ще ніхто не робив. Тоді виправдане її життя в цьому світі. До кожного дня життя треба ставитися так, начебто він останній [4].

Таким чином, творчість відіграє величезну роль у житті людини. На думку Джилфорда, американського дослідника творчих здібностей, творча особистість:

- здатна охоплювати проблеми;
- у короткий час висуває велику кількість ідей;
- домагається нових оригінальних результатів;
- змінює свої звички;
- поєднує ідеї й інформацію в одне ціле, здатна до синтезу;
- має аналітичні здібності і може розбити проблему на частини;
- витягає ідеї й інформацію зі звичайних контекстів і систематизує в новому порядку;
- може давати нові визначення поняттям;
- відфільтровує ідеї, що існують вже тривалий час;
- адекватно оцінює ситуації.

Цей список можна продовжувати і продовжувати, спираючись на власний досвід застосування творчих здібностей у різних ситуаціях. Першорядне значення для творчих досягнень відіграють: здатність народжувати ідеї при вирішенні проблем, гнучкість у підході до виконання завдань й оригінальність запропонованих рішень. Джерело творчих здібностей знаходиться у самій людині. Оскільки творчі здібності – природна частина людського буття, то їх прояв не пов'язаний з якими-небудь труднощами. Вони розкриваються без особливої напруги у тих життєвих областях, в яких у людини найменше блоkad, перекосів і стресових нас-

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

лідків. За словами творчих людей, вони сприймають свою роботу як легку гру, що дає задоволення.

Розвиток завжди йде від малого до більшого, від часткового до загального, від хаосу до порядку. У житті всі прагнуть до інтеграції або цілісності. Якщо шукати джерела творчих сил, то необхідно простежити процеси розвитку від ідей до думок, до самого їхнього початку, коли вони народжуються у стані спокою. Людський розвиток базується на зміні спокою й активності. Творчі здібності виникають при розкріпаченні, саморозслабленні та саморозкритті людини. Ми відчуваємо себе добре лише тоді, коли відчуваємо прогрес у будь-якій області свого життя.

Творче мислення та здібності є результатом гнучкого застосування декількох функцій інтелекту. При використанні творчого підходу багато функціональних відділів головного мозку активізуються, передають один одному інформацію. Таке гнучке використання інтелекту є обов'язковою умовою творчого мислення.

Творчі здібності інтелекту, на думку М.Д. Чейфіц:

- забезпечують швидкість думки і гнучкість мислення;
- допомагають бути більш спокійним і наполегливим при вирішенні проблем;
- підвищують впевненість у правильності своїх ідей;
- скорочують проміжок часу, необхідний для вирішення проблеми;
- підвищують задоволення, що ми одержуємо від вирішення проблем;
- допомагають абстрагуватися від стереотипів у мисленні.

Творчі здібності допомагають змінювати наше ставлення до різних поворотів долі. Розвиваючи у собі творче начало, ми можемо самі сформувати своє майбутнє або ефективно на нього вплинути. При цьому варто пам'ятати, що творчим рішенням є те, що є для нас новим, але при цьому воно не обов'язково повинно бути першим.

Аналіз наукових праць з проблеми особливостей творчої особистості, свідчить, що основними її властивостями є спрямований інтерес до певної галузі; зосередження на творчій роботі, спрямованість на обраний напрям діяльності; велика працездатність; підпорядкованість творчості духовній мотивації; стійкість, упертість; захоплення роботою; прагнення до оригінальності, до нового, заперечення звичного, а також високий рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, порівняно швидке і легке засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі.

Таким чином, можна стверджувати, що творча особистість – це людина, якій властиві особливості та риси характеру, що характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Фундаментальна гуманітарна наука акмеологія, яка вивчає фактори, що сприяють досягненню вершин успіху та найвищої майстерності в будь-якому виді людської діяльності, досліджує стратегії та технології саморуху особистості до вершин продуктивності в кожному з видів творчої роботи. Тобто, методи навчання та виховання молоді особистості, що засновані на акмеологічному підході, будуть сприяти розкриттю творчого потенціалу молоді людини.

У сучасних умовах різко зростає роль творчості у професійній діяльності фахівців, зайнятих у різних галузях виробництва. При цьому включення у творчу діяльність відбувається вже на самих ранніх етапах професійної кар'єри. На ринку праці затребувані ініціативні, творчі, компетентні фахівці.

Підготовка майбутнього фахівця до творчості складається у певну систему навчання, при цьому традиційні навчальні технології, побудовані на пояснювально-ілюстративній способі навчання, не дають належного ефекту. При переважанні традиційних методів навчання у

навчальному процесі виникає ряд проблем, головними з яких є: низький рівень навичок спілкування студентів, що посилюється наявністю мовного бар'єру; неможливість отримати розгорнуту відповідь студента з його власною оцінкою розглянутого питання тощо. Тому важливим вважаємо використання синергетичних принципів взаємодії у педагогічній діяльності і розгляд самої педагогічної діяльності як самоорганізуючого процесу, що забезпечує формування соціокультурних цінностей та творчих якостей особистості. Це зумовлює побудову оптимального алгоритму навчання, одним з елементів якого буде розвиток творчого потенціалу особистості студента [5].

Сьогодні становлення творчої професійної діяльності студентів необхідно здійснювати виключно на особистісній основі, з максимальним розвитком у них готовності до творчості, що знаходиться своє втілення в різних сферах життєдіяльності людини. Найважливішою умовою цілеспрямованої роботи з розвитку інтелектуальних здібностей особистості є організація власної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Зокрема, в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» багато уваги приділяється творчому розвитку особистості студента. У рамках реалізації концепції формування гуманітарно-технічної еліти, одним з завдань якої є створення умов для індивідуалізації та особистісної спрямованості навчального процесу, всебічної підтримки і розвитку креативних здібностей кожного студента, максимальної реалізації його творчого потенціалу, нами використовуються відповідні технології навчання [7, с. 21]. Наприклад, протягом трьох років проводиться міжнародна науково-теоретична конференція студентів і аспірантів "Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта і соціальний прогрес", де однією з секцій є «Педагогіка та психологія: вчора, сьогодні, завтра». Студенти, у тому числі майбутні психологи, зацікавлені в участі у цій конференції, оскільки це з їх слів сприяє:

- пошуку нової та цікавої психолого-педагогічної проблематики та шляхів її вирішення;
- розвитку інтелектуально-евристичних здібностей;
- формуванню здатності до самоуправління особистості своєю навчально-творчою діяльністю;
- розвитку незалежності та критичності мислення тощо.

Ще одним з технологій розкриття творчого потенціалу особистості вважаємо проведення студентських творчих вечорів, де кожен з майбутніх фахівців може проявити свої креативні здібності.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності не нова для педагогіки. Але особливо актуальною вона стала на сучасному етапі становлення національної освіти і збагачення її новим змістом. Із педагогічної практики відомо, що ефективність навчання суттєво знижується, коли застосовуються пасивні методи дидактичного впливу, відсутній діалог між викладачем і студентом. З метою формування творчої особистості студента у навчальному процесі сучасна педагогіка рекомендує збагачувати традиційні методи навчання такими прийомами та способами, які сприяли б формуванню у студентів мотивації учіння майбутньої професійної діяльності та змістових життєвих настанов, високого рівня активності й емоційної заангажованості в навчально-пізнавальній діяльності, створенню умов для активного набуття учнями загальнонаукових та професійних знань, навичок та вмінь.

Важливе завдання сьогодення – всіляко сприяти розвитку пізнавальної активності кожного студента. Треба не тільки будити в ньому цікавість до досліджуваного матеріалу, але й добиватися того, щоб вона перетворилася на допитливість, а потім набула би характеру справжнього пізнавального процесу, прагнення до розкриття сутності досліджуваних явищ, причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей.

Список літератури: **1.** *Кремень В.* Еліта, інтелігенція – провідники нації // Кремень В. / Освіта України. – № 3. – С. 7-15. **2.** *Нечепоренко Л.С.* Педагогічна майстерність: монографія / Л.С. Нечепоренко. – Х., Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – 274 с. **3.** *Пономарев Я.А.* Психологія творчества / Я.А. Пономарев. – М. – 1976. – 298 с. **4.** *Романовський О.Г.* Філософія досягнення успіху: психологічний аспект / О.Г. Романовський, В.Є. Михайличенко – Харків: НТУ «ХП», 2007. – 592 с. **5.** *Романовський О.Г.* Синергетика педагогической деятельности / А.Г. Романовський // Теорія і практика управління соціальними системами – 2008. – № 2. – С. 32-39. **6.** *Сисоева С.О.* Творчість і технології у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти / С.О. Сисоева // Теорія і практика управління соціальними системами – 2008. – № 2. – С. 79-86. **7.** *Товажнянський Л.Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХП” та шляхи її реалізації / Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов – Харків: НТУ “ХП”, 2004. – 416 с.

О.Г. Романовський

ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У сучасних умовах різко зростає роль творчості у професійній діяльності фахівців. На ринку праці затребувані ініціативні, творчі, компетентні фахівці. Сьогодні становлення творчої професійної діяльності студентів необхідно здійснювати виключно на особистісній основі, з максимальним розвитком у них готовності до творчості. Найважливішою умовою цілеспрямованої роботи є організація власної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

А.Г. Романовский

ВОСПИТАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ – ОДНО ИЗ ГЛАВНЫХ ЗАДАЧ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В современных условиях резко возрастает роль творчества в профессиональной деятельности специалистов. На рынке труда востребованы инициативные, творческие, компетентные специалисты. Сегодня становления творческой профессиональной деятельности студентов необходимо осуществлять исключительно на личностной основе, с максимальным развитием у них готовности к творчеству. Важнейшим условием целенаправленной работы является организация собственной учебно-познавательной деятельности студентов.

A. Romanovskiy

EDUCATION OF THE CREATIVE PERSON – ONE OF THE MAIN TASKS OF THE HIGHER SCHOOL

In modern conditions sharply increases a role of creativity in professional work of experts. On a labour market initiative, creative, competent experts are demanded. Today becoming of creative professional work of students it is necessary to carry out exclusively on a personal basis, with the maximal development in them of readiness for creativity. The major condition of purposeful work is the organization of own activity of students.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2010

УДК 378:37.03+316.344.42

*О.С. Пономарьов
м. Харків, Україна*

АКСІОЛОГІЯ ОСВІТИ І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ

Загальна постановка проблеми. Кардинальні зміни, що відбуваються сьогодні не тільки в нашій країні, а й практично в усьому світі, зумовлюють необхідність перегляду цілей, змісту і характеру освіти, основне завдання якої полягає у належній підготовці людини до життя і успішної діяльності в умовах динамічно мінливого суспільства. Та ж глибока перманентна криза, в якій Україна перебуває вже протягом майже двох десятиліть і яка набула системного характеру, настійно вимагає пошуку шляхів і ефективних засобів успішного її подолання. Аналіз проблем, пов'язаних з сутністю, змістом і причинами цієї кризи дозволяє стверджувати, що одним з таких засобів має виступати належне кадрове забезпечення тих трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні. При цьому перш за все мається на увазі підготовка національної управлінської еліти. Вона має здійснюватися на засадах нової філософії освіти і враховувати всі її парадигмальні особливості.

Чільне місце у системі цих особливостей належить ціннісним аспектам освіти, дослідження яких є предметом спеціальної галузі філософських знань – аксіології освіти. На наше глибоке переконання саме відсутність належної системи життєвих цінностей, які б відповідали суспільним очікуванням та ідеалам, у переважній частині представників управлінської еліти виступає сьогодні на рівні серйозної національної проблеми. Тому для її розв'язання необхідні й відповідні теоретичні дослідження у сфері філософії освіти, і надійні експериментальні дані, які б дозволили обґрунтовано обирати найбільш доцільні методи, форми і педагогічні технології прищеплення студентам системи життєвих цінностей та ідеалів.

Зв'язок проблеми з актуальними теоретичними і прикладними питаннями зумовлений тим, що, по-перше, теоретичні засади елітології ще не набули загально визнаної системи не тільки закономірностей, а й навіть понятійно-категоріального апарату. Тому її ціннісні аспекти певною мірою залишаються на узбіччі досліджень філософів, соціологів і педагогів. По-друге, проблеми підготовки еліти в системі вищої школи теж розглядаються фрагментарно і безсистемно, а контексті аксіології освіти та її практичних рекомендацій взагалі майже не ставляться. До того ж, саме поняття еліти і у широкої громадськості, і в наукових колах все ще зустрічає неоднозначне ставлення і навіть певні побоювання.

В той же час складний і відповідальний період розробки та реалізації стратегії інноваційного розвитку, який треба пройти Україні, щоб успішно здійснити необхідні трансформації і вийти на магістральні шляхи загального цивілізаційного розвитку, вимагає належної організації підготовки надійного кадрового забезпечення. Таким чином, порушена проблема постає як досить важлива і актуальна і з позицій суспільного бугтя, і з позицій педагогіки вищої школи та освітньої практики.

Однак на шляху її розв'язання постають так серйозні перешкоди, як, по-перше, виразна недовіра широких верств населення до влади взагалі та, як наслідок, до управлінської еліти. По-друге, сьогодні в суспільній свідомості істотно впав рівень розуміння цінності і значущості знань і авторитету освіти як джерела їх формування і оновлення. Тому